

УДК 159.923.2:17.023.33:008

Галина Терешкевич (с. Діогена)

**ПРОБЛЕМИ ІДЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ЛЮДИНИ, ЦІННОСТІ,
ГІДНОСТІ ТА НЕДОТОРКАНОСТІ ЛЮДСЬКОГО ЖИТТЯ
В СИТУАЦІЇ СУЧАСНОГО ДІАЛОГУ КУЛЬТУР**

У статті розглянуто питання ідентичності особистості людини з моменту запліднення в контексті науки, Біблії та вчення церкви; висвітлюється гідність, цінність та недоторканість людського життя з моменту запліднення до Богом призначеного відходу (природної смерті). Обґрунтовано зміст людської статевої та суті гендерної ідеології як загрози інституту сім'ї.

Ключові слова: цінність людського життя, гідність особистості людини, статус людського ембріону, момент запліднення, право на життя, стать людини, гендер.

Tereshkevych H. (s. Diogena)

**THE IDENTITY OF HUMAN PERSON, VALUES, DIGNITY AND INVIOABILITY
OF HUMAN LIFE IN THE SITUATIONS OF MODERN DIALOGUE OF CULTURES**

The article discusses the identity of the human person from the moment of conception in the context of science, Bible and Church teachings; highlights the dignity, value and inviolability of human life from the moment of conception until God intended departure (natural death). Grounded meaning of human sexuality and nature of gender ideology as a threat to the institution of family.

Key words: value of human life, the dignity of the human person, the status of the human embryo, the moment of fertilization, right to life, gender rights, gender.

Терешкевич Г. (с. Диогена)

**ПРОБЛЕМЫ ИДЕНТИЧНОСТИ ЛИЧНОСТИ ЧЕЛОВЕКА,
ЦЕННОСТИ, ДОСТОИНСТВА И НЕПРИКАСАЕМОСТИ ЧЕЛОВЕЧЕСКОЙ ЖИЗНИ
В СИТУАЦИИ СОВРЕМЕННОГО ДИАЛОГА КУЛЬТУР**

В статье рассматривается вопрос идентичности личности человека с момента оплодотворения в контексте науки, Библии и учения церкви; освещается достоинство, ценность и неприкосновенность человеческой жизни с момента оплодотворения до Богом назначенного ухода (естественной смерти). Обосновывается содержание человеческой статеваемости и суть гендерной идеологии как угрозы института семьи.

Ключевые слова: ценность человеческой жизни, достоинство личности человека, статус человеческого эмбриона, момент оплодотворения, право на жизнь, пол человека, гендер.

«Ти створив моє нутро, Ти мене виткав в утробі матері моєї. Хвалю Тебе, що сотворив мене так дивно; Діла Твої предивні, Ти душу мою знаєш вельми добре. Кості мої не були сховані від Тебе, коли постав я таємничо».

Псалом 139,13–15

У процесі трансформації українського суспільства на засадах гуманізму та демократії особливого значення набувають проблеми ідентичності особистості людини, цінності та гідності людського життя. Християнська релігія стверджує: «Як образ Божий людський індивід має гідність особи, є кимось, хто здатний пізнавати себе, володіти собою, вільно дарувати себе і ввійти в спільність (причастя) з іншими особами, є покликаний через ласку до єдності зі своїм Творцем» [7, с. 41]. «Людське життя священне, бо з самого початку воно несе в собі творчу дію Бога і назавжди перебуває в особливому зв'язку з Творцем – своєю єдиною Ціллю. Один Бог є Владика життя, від початку його і до кінця: ніхто з будь-яких обставин не може претендувати на право прямо знищувати невинну людину» [7, с. 52]. Життя людини недоторкане, має бути шановане і захищене від моменту запліднення до Богом призначеного відходу (природної смерті). Варто звернути увагу на повчання папи Пія XII, який неодноразово висловлювався на ці теми, які сьогодні вважаємо цариною біоетики: «Людина має право на життя, що походить безпосередньо від Бога, не від батьків, будь-якого суспільства чи влади. Не існує жодна інша людина, людська влада, наука чи медичні, евгенічні, суспільні, економічні, моральні рекомендації, що мали б розпоряджатися невинним людським життям» [9, с. 37]. Підвищення ефективності державного управління потребує впровадження комплексних, системних

і водночас гуманістично-ціннісних підходів, спрямованих на забезпечення прав людини на всіх етапах її життя. У сучасному світі система прав людини є розгалуженою. Гідність, притаманна людському індивіду на всіх етапах його існування, передбачає дотримання таких прав людини: права на життя; фізичних прав (інструментальних, соціальних, особистих); політичних прав (право на юридичний захист, право на самовизначення); права на пересування (право на внутрішню та зовнішню міграцію, право на громадянство); права на об'єднання (право на соціальні взаємозв'язки); економічних прав (право на працю; право на власність); сімейних і сексуальних прав (право обирати сімейний стан; право на економічні, соціальні, культурні й моральні умови); релігійних прав (право на релігійну свободу; право на приватне й публічне сповідання своїх релігійних переконань); комунікативних прав (право на спілкування; право бути поінформованим правдиво; право на свободу самовираження, освіту й культурне життя).

Існують й інші підходи щодо класифікації прав і свобод людини в сучасному суспільстві. Проте доцільно виділити головне, що саме право на життя людини є її фундаментальним, базисним правом. Як слушно зауважує український науковець К. Карпенко, «...будь-які з колись проголошених прав людини можна розглядати як розгортання або конкретизацію цього основного права, тому що кожне з них обов'язково є одним із проявів життя, задоволення певних життєвих потреб, інтересів, прагнень» [4, с. 66–67].

У світлі вищесказаного, доцільно розглянути насамперед біологічний і антропологічний статус ембріона людини. Питання про ідентичність людського ембріона в ситуації сучасного діалогу культур є раціональною та об'єктивною базою, на якій формулюються державні закони про захист людського життя з перших моментів його існування. Відомий німецький ембріолог Е. Блехшмідт ще наприкінці ХХ ст. у запропонованій ним теорії розвитку індивідуальності дійшов висновку, що людиною не можна стати, нею можна лише бути від першої миті свого існування [2, с. 24]. Сьогодні з розшифруванням генома людини не залишилось сумнівів, що від моменту запліднення бере початок життя людської особи. Визнання за ембріоном статусу людини є питанням про саморозуміння людини, про відповідальність перед тим, хто з'являється на світ, про людські права на рівноправність і на недискримінацію, які визнані на міжнародному рівні для всіх людських індивідів.

У процесі запліднення яйцеклітина і сперматозоїд – дві клітинні системи, по-різному і цілковито програмовані, – зливаються, безпосередньо виникає нова система, яка має дві фундаментальні характеристики:

– нова система не є простою сумою двох підсистем, а є системою комбінованою, у якій внаслідок втрати двома підсистемами власної індивідуальності й автономності починає діяти «нова єдність», внутрішнє детермінування, зі всіма встановленими необхідними положеннями, мета якого – досягнути своєї специфічної кінцевої форми. Звідси, загальноприйнятий термін – «одноклітинний ембріон»;

– нова система є біологічним центром і координаційною структурою цієї нової єдності – «новим геномом», під керівництвом якого перебуває одноклітинний ембріон, тобто молекулярні комплекси, які візуально розпізнаються на цитогенетичному рівні в хромосомах. Ці комплекси містять і зберігають у пам'яті чітко визначений проект із суттєвою і незмінною інформацією для поступової й автономної його реалізації. Цей геном біологічно ідентифікує одноклітинний ембріон як людський і точно визначає його індивідуальність, повідомляє йому безмежні морфогенетичні можливості, які цей ембріон поступово реалізує протягом усього розвитку через взаємозв'язки як зі своїм клітинним, так і з позаклітинним оточенням, від якого отримує сигнали, інформацію і поживні речовини.

Одноклітинний ембріон формується в цілісний організм через низку послідовних кроків. Важливо наголосити на трьох біологічних особливостях, які характеризують цей процес розвитку:

1. Координування. У всьому процесі, від запліднення і далі, відбувається координована молекулярна і клітинна взаємодія під керуванням інформації, що міститься в геномі, і контролюється сигналами взаємодії між ембріоном і зовнішнім клітинним середовищем. Це керування і контроль здійснюються координаційним центром, складеним із багатьох тисяч структурних генів, які містять усю інформацію про єдність організму, що розвивається в просторі і часі.

2. Безперервність. «Новий життєвий цикл», який починається від запліднення, за необхідних задовільних умов відбувається безперервно. Зрозуміло, що конкретні етапи відбуваються послідовно один за одним, як, наприклад, клітинний поділ, диференціювання тканин і формування органів, але процес формування організму сам по собі безперервний. Якби цей процес перервався в будь-який момент, настала б смерть індивіда.

3. Поступовість. Існує внутрішній закон процесу формування багатоклітинного організму. Згідно з цим законом поступового набування остаточної форми, ембріон, починаючи від статусу однієї клітини, протягом усього процесу розвитку постійно утримує свою власну ідентичність та індивідуальність.

Ці дані ведуть до єдиного висновку, якого неможливо уникнути з біологічного погляду: від моменту злиття гамет, нова людська істота, що забезпечена новою інформаційною структурою, починає діяти як індивідуальна єдність, керована своєю координаційною генетичною системою. Ця «нова людська клітина», а значить «новий людський індивід», який починає «свій власний життєвий цикл», постійно розвивається при всіх задовільних умовах (як зовнішніх, так і внутрішніх) [6, с. 2–4].

Тому не можна вважати початком існування людського індивіда 15-й день від запліднення, тобто коли видно «примітивну хорду» і вже неможливе близнюкове розділення, або 8-й тиждень, коли очевидна, хоч

ще в мініатюрі, повна форма організму, або ще пізніший етап, коли достатньо сформована кора головного мозку. Починаючи від запліднення, ембріон є людиною, що здійснює свій життєвий цикл, а не людським індивідом у потенції. Якщо природа або власна ідентичність людського ембріона та сама, що і людської особистості, то поведінка щодо ембріона людини може називатися етичною лише в тому випадку, коли трактує людський ембріон як будь-яку іншу людську особистість.

Наукові дослідження біологічної природи людського ембріона свідчать про те, що від моменту запліднення ембріон має всі характеристики людської істоти:

- нову і тільки їй властиву сутність, цілком відмінну від інших істот, яка має свою власну проект-програму життя і розвитку;

- внутрішній динамізм, що визначається та керується геномом аж до формування дорослої людини; існує у вигляді цілісного організму, тобто біологічної та функціональної єдності, яка має координовану структуру росту та розмноження;

- є автономним, тобто не потребує зовнішнього втручання для підтримання власної життєвої структури;

- здійснює самоконтроль над реалізацією своєї генетичної програми;

- його хромосоми доводять приналежність ембріона до людського роду, яка визначається також через особливості його власної генетичної структури (генома) [5, с. 79–80].

Ембріону людини притаманна гідність, бо те, ким стане людина, вже закладене в ньому, але не є ще вираженим і потребує часу для розвитку та остаточного формування, яке не закінчується з народженням. Генетичний розвиток людини не містить у собі зміну її природи, а лише поступовий прояв тих можливостей та здібностей, якими вона вже володіє від самого початку. Тобто людська особа починає існувати від моменту запліднення.

Філософська антропологія ХХ ст. (Макс Шелер) стверджує, що людина існує у трьох вимірах: духовному, душевному і тілесному. Тіло людини не є чимось відокремленим від її «Я», воно є одним із вимірів цілісності особи, і є умовою життя у світі. Папа Іван Павло II вживає терміни «дохотворене тіло» і «втілений дух» [7, с. 19].

Сучасна філософська антропологія сформулювала поняття «тілесної особи»: не може існувати людська особа, яка б не була одночасно «Я»-тілесним і «Я»-духовним [5, с. 82]. Ця нерозривність духа, душі і тіла свідчить, що «початок тілесної сфери людини означає початок цілої людської особи» [5, с. 82]. Отже, є біологічні й філософські аргументи того, що ембріон від самого моменту запліднення є людською особою, наділеною людською гідністю, і заслуговує пошани. Це є фундаментом етичного мислення і дій, сенсом етики і моралі. Якщо людина заслуговує на визнання, то вона також заслуговує і на охорону її життя від моменту запліднення до природної смерті, бо неможливо визнати людину без пошани її життя. Ембріон теж має особливий моральний статус: на будь-якій стадії свого розвитку він є людською особою і носієм людської гідності. Саме тому всі дії щодо ембріона підлягають моральній оцінці, а він сам є суб'єктом фундаментальних моральних прав.

«Вислів «людська особа» вказує на все те, що властиве людині на відміну від інших істот і є основою її гідності та прав, і то не на абстрактному рівні, а стосовно прав кожного конкретного індивіда» [5, с. 83]. Розумова діяльність є важливою характеристикою людської особи, і людина виявляє себе через неї. Однак характерною ознакою особи є не зовнішні прояви її розуму, а наявність у неї здатності мислити, яка закладена в людській природі. Адже ні плід людини, ні новонароджена дитина, ані індивід у стані сну не застосовують розуму й волі, але залишаються людськими особами. Розум і воля виявляються через особу. Теорія, згідно з якою «особою є лише той, хто має свідомість, здатний до вищої нервової діяльності і мислення» [5, с. 86], веде до заперечення особистості і припускає те, що «духовна сфера з'єднується з тілесною лише тоді, коли остання досягнула певного рівня розвитку» [5, с. 83]. Дух, душа і тіло від моменту запліднення є нероздільними й необхідними для життя людини на Землі.

Архієпископ Лука (В. Ф. Войно-Ясенецький) відзначає, що «дух уже в ембріональному стані тіла формує його. Всім клітинам тіла людини притаманна духовна енергія, оскільки вони є живими, а життя від Духа» (пор. Ів. 6, 63).

Отже, визначення, від якого моменту плід уважають особою, повноправною людиною, є підставою моральної оцінки дій, які стосуються ще ненародженої людської істоти. Не можна вважати критеріями буття людської особи появу чи існування у процесі біогенезу людини певної якості, функції чи здатності: народження, здатність до самостійного життя, неврологічний критерій, імплантація чи генетичний критерій. Будь-які спроби визначити «початок» людського життя між заплідненням і народженням безуспішні, бо життя є динамічним процесом. Немає правильнішої відповіді на питання про початок особистого життя людини, ніж та, що воно починається від моменту запліднення.

Людина є цінністю об'єктивною, надприродною і недоторканою та водночас критерієм, мірою й оцінкою біоетичних проблем. Життя – найцінніший Божий дар людини, яке пов'язане з інтеграційними функціями організму. «Сотворімо людину на Наш образ і на Нашу подобу. І сотворив Бог людину на Свій образ...» (Бут. 1, 26-27). Згідно з наукою Святих Отців «образ» – те, що людина отримала, коли Бог її створив, а «подоба» – те, чого вона має досягнути, вдосконалюючись, щоб уподібнитись Йому і брати участь у

Божому житті». Апостол Павло та отці Церкви зазначали, що людина – це єдність духа, душі і тіла (1 Сол. 5, 23). Дух є найглибшою частиною душі. Він відображає нашу свідомість. Дух – це наше власне «Я», через яке ми безпосередньо об'єднуємося з Богом. Дух є під впливом Святого Духа. У ньому діє Божа благодать. Дух проявляється в надприродному відношенні людини до Бога, інтуїції, у страху Божому, совісті та пошуку (спразі) Бога. Духовне начало, що лежить в основі людини, впливає на її душу – розум, емоції, свобідну волю, створюючи неповторність особистості.

Відтоді, «як одним чоловіком гріх прийшов у світ, і через гріх смерть» (Рим. 5, 12), життя людства перетворилося в боротьбу за виживання. Через воплощення, життя, смерть і воскресіння Ісуса Христа життя стало відновленим і спрямовується на нову перспективу багатства, цінності та недоторканості. Людина, укріплена силою Святого Духа, покликана до участі в житті Ісуса Христа. Фізичне людське життя є трансцендентним шляхом, який веде за межі теперішнього земного буття. Обов'язок людини – зважати не лише на підтримку земного життя, а й на остаточну мету – єднання з Богом у вічності.

Уже з моменту запліднення кожна людина має стать (чоловічу чи жіночу), відповідно до наявності статевих ХХ чи ХУ хромосом. Тонка і водночас складна організація взаємодії гіпоталамо-гіпофізарної системи із діяльністю статевих залоз жінки, а також пов'язаними із цим змінами ендометрію матки може бути легко порушена впливом багатьох факторів: особливо використанням засобів контрацепції, зроблених раніше абортів [3, с. 411–449]. Альтернативою в цьому випадку є закон дотримання чистоти, мудро створений Богом, щоб уникнути руйнування досконало відлагоджених механізмів материнства.

Під час злиття чоловічої та жіночої статевих клітин, тобто заплідненні, утворюється одноклітинний зародок – зигота. З цього моменту розпочинається так званий пренатальний онтогенез або розвиток організму до народження. Пренатальний онтогенез у людини в нормі продовжується близько 280 днів (40 тижнів). У пренатальному онтогенезі розрізняють: 1) початковий період, який охоплює 1–7 добу розвитку. У цьому періоді в результаті дроблення із зиготи утворюється багатоклітинний організм – бластоциста; 2) зародковий (або ембріональний) період триває з другого до восьмого тижня розвитку, під час якого проходить гастрюляція з утворенням трьох зародкових листків: екто-, мезо- та ендодерми. У складі зародка з'являються зачатки тканин, органів і систем; 3) плодовий період триває з третього до дев'ятого місяця і завершується народженням дитини. У цьому періоді здійснюються процеси подальшого структурного і функціонального становлення тканин та органів плоду. Онтогенезові передують прогенез – процес утворення чоловічих та жіночих статевих клітин – гамет: сперматозоїдів та яйцеклітини [3, с. 71–108].

Стать (хромосомна чи генетична, гонадна, анатомічна або генітальна) стосується всієї людської особи. «І Бог на Свій образ людину створив, на образ Божий її Він створив, як чоловіка та жінку створив їх» (Бт. 1, 27).

Людська статевість передбачає взаємодоповнюваність, взаємодарування в любові та відкритість на прокреацію у шлюбі. Сказав Господь Бог: «Не добре чоловікові бути самому; сотворю йому поміч, відповідну для нього» (Бт. 2, 18). «Покине тому чоловік свого батька та матір свою, та й пристане до жінки своєї, і стануть вони одним тілом» (Бт. 2, 24). «Будьте плідні й множтеся, і наповняйте землю...» (Бт. 1, 28).

Святе Письмо підкреслює протиприродність гомосексуалізму: «Коли чоловік зійдеться з чоловіком так, як із жінкою, обидва вчинили гидоту...» (Левіт 20, 13).

Господь чітко визначив роль чоловіка та жінки в сім'ї. Він назвав жінку поміччю для чоловіка, подібною до нього та рівною з ним.

Стосунки в сім'ї повинні ґрунтуватися на любові. Сформована на Біблійних засадах сім'я є основою міцного високоморального, високоінтелектуального суспільства, де кожна особа незалежно від статі має можливість на професійний ріст та визнання в суспільстві. Це лише залежатиме від здібностей кожної конкретної особи та її бажання працювати над собою. Господь визначив роль дітей у сім'ї як таких, що слухають і поважають батьків. Для того, щоб досягти таких високих стандартів у суспільстві, необхідно, щоб люди в державі були віруючими, мали особисті глибокі стосунки з Богом та жили згідно з Божими пріоритетами.

За останні десятиліття в міжнародній політиці поняття «стать» для розрізнення статевої приналежності чоловіка та жінки поступово витісняється і замінюється терміном «гендер». Метою гендерної ідеології є подолання «вимушеної гетеросексуальності» та створення нового типу людини, яка наділена свободою обирати і втілювати в життя сексуальну орієнтацію (гетеросексуальну, гомосексуальну, лесбійську, бісексуальну, транссексуальну) незалежно від біологічної статі.

Гендер – це соціокультурна категорія та колективні уявлення, у результаті яких біологічні відмінності статей переводяться на мову соціальної та культурної диференціації. Це поняття має на меті нав'язати думку, що всі статеві орієнтації рівноцінні і суспільство повинно з цим погоджуватися.

Гендерна ідеологія Євросоюзу призвела до реалізації диктатури «сексуальних меншин», що особливо небезпечно позначається на молодому поколінні та дітях, які всупереч волі батьків та громадськості залучені до державних освітніх програм, що пропагують моральну розбещеність. Вона руйнує фундаментальні цінності нашого суспільства. Корені цих тенденцій походять від диктатури релятивізму. Якщо культура погоджується з хибним мисленням, при якому неможливо розпізнати добро та істину, тоді її занепад неминучий [8, с. 89].

За останнє десятиліття гомосексуальні «шлюби» легалізовано в кількох країнах світу. У 2011 р. Парламент України ратифікував Європейську конвенцію про усиновлення дітей. Деякі положення цього документа містять інформацію про усиновлення дітей одностатевими парами, що вступає в конфлікт із чинним законодавством України. Згідно зі статтею 211 Сімейного кодексу України усиновлювачами не можуть бути особи однієї статі [1].

В українському суспільстві дотепер існує хибне сприйняття гендерної політики як боротьби за права жінок та припинення їх дискримінації, а не спотворене розуміння людської статевої.

Абсолютизація того, що не є абсолютним, а відносним, називається тоталітаризмом, який не робить людину вільною, а лише обеззечує її та перетворює на раба. Папа Бенедикт XVI зазначив: «Світ врятують не ідеології, а навернення до Бога, Котрий є Творцем людини, Гарантом її свободи, Гарантом того, що дійсно добре і правдиве. Справжня революція полягає виключно в радикальному наверненні людини до Бога, Який є мірою справедливості та водночас Вічною Любов'ю» [8, с. 3].

За результатами моніторинрів Україна, Росія та Білорусь належать до країн, де розуміння статевої ще не захитане, однак необхідно через просвітницьку діяльність формувати пошану до людської статевої.

Висновки. Отже, науковими дослідженнями природи людського ембріона доведено, що від моменту запліднення він є унікальною людською істотою, має в собі всі характеристики людської особистості і керовану особистим геномом власну проєкт-програму життя та розвитку, функція оборони і захисту яких покладена на державу. Науково аргументовано, що стать і гендер – поняття не однакові. Гендерна політика – явище морально деструктивне.

Література:

1. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III // Відомості Верховної Ради України – 2002. – № 21–22. – Ст. 135.
2. Блехшмідт Е. Збереження індивідуальності. Людина – особа від самого початку. Дані ембріології людини / Е. Блехшмідт ; пер. з нім. С. Матіяш ; наук. ред. П. Гусак, З. Городенчук, О. Кука – Львів : Видавництво Українського Католицького Університету, 2003. – 120 с.
3. Луцик О. Д. Гістологія людини : підручник / О. Д. Луцик, А. Й. Іванова, К. С. Кабак, Ю. Б. Чайковський. – [4-е вид.]. – К. : Книга Плюс, 2010. – 584 с.
4. Соціально-філософські та етичні проблеми медицини : навч. посіб. / за заг. ред. А. П. Алексеєнко, В. М. Лісового. – Х. : Колегіум, 2010. – 340 с.
5. Судо Ж. Аборт / Ж. Судо // Семья и биоэтика : матер. междуна. симпозиума, 20–23 мая 1998 года. – Спб : Изд-во Март. – 1998. – С. 79–92.
6. Comitato Nazionale per la Bioetica. Identità e statuto dell'embrione umano / Pressidenta del Consiglio dei Ministri. Dipartimento per l'Informazione e l'Editoria. – Roma, 22 giugno 1996.
7. Giovanni Paolo II. Lettera Enciclica Evangelium Vitae, 25 marzo 1995 / Giovanni Paolo II. – Città del Vaticano : Libreria Editrice Vaticana, 1995. – 192 p.
7. Kuby Gabriele. Die Gender Revolution – Relativismus in Aktion / G. Kuby. – Kisslegg : Fe-Medien, 2007. – 160 p.
8. Pio XII. Discorsi ai medici / a cura di F. Angelini. – Roma : Orissonte Medico, 1960. – 725 p.